

دانشگاه یزد
دانشکده هنر و معماری
گروه شهرسازی

پایان نامه
برای دریافت درجه کارشناسی ارشد
طراحی شهری

سامان شهری خیابان دهم فروردین یزد
با رویکرد تألیف بین بافت شهری تاریخی و میانی

استاد راهنما:
دکتر کاظم مندگاری

استاد مشاور:
دکتر محمدرضا نقصان محمدی

پژوهش و نگارش:
کاظم قربانی

شهریورماه ۱۳۹۱

تقدیم به

خانواده‌ام

که تنها دارایی من در زندگی است

با سپاس از اساتید گرانقدر،

دکتر مندگاری

و

دکتر نقصان محمدی

که در طول این مسیر،

راهنمایم بودند؛

و با تشکر از دوستان گرامی،

محمود حسین پور،

مجتبی نیکنام

و

افشین امیدی

که در روزهای دور از خانه،

برادرانم بودند.

چکیده

پیشینه غنی معماری و شهرسازی ایران موجب گردیده که بیشتر شهرهای آن دارای بافتی کهن و تاریخی باشند که معرف فرهنگ و تمدن آنها بوده و نشان از گذشته پرشکوه آنها دارد. از سوی دیگر، به واسطه عواملی چون رشد روزافزون جمعیت، افزایش استفاده از اتومبیل و پیدایش نیازهای نوین زندگی، اعمال مداخلاتی از جمله خیابان‌کشی‌های معاصر در اینگونه مناطق، گریزناپذیر بوده است. اغلب این اقدامات شتابزده در پاسخ به رشد شتابان شهرنشینی، سبب گسست بین لایه‌های مختلف بافت شهری شده است.

خیابان دهم فروردین شهر یزد، در حدفاصل بافت شهری تاریخی و میانی آن قرار گرفته و بخشی از لبه بافت شهری تاریخی را به خود اختصاص می‌دهد. گذشته از این، خیابان مذکور به دلایل متعددی چون واقع شدن در محدوده مرکزی شهر، اتصال دو گره مهم شهری، وجود کاربری‌ها و فعالیت‌های متنوع و همچنین دربرگرفتن عناصری هویت‌مند، از جایگاهی ویژه برخوردار است. اما نابسامانی‌های موجود مانع از این شده است که این جاذبه‌ها و پتانسیل‌ها در خدمت ارتقاء جایگاه خیابان به مقام یک فضای شهری باکیفیت در بافت شهری تاریخی یزد قرار گیرند. از این‌رو لزوم نگرش به این خیابان به مثابه جزئی از بافت شهری، در راستای حصول کلیتی یکپارچه ضروری می‌نماید.

در این رساله که ماهیتی کاربردی دارد و برای انجام آن از روش تحقیق توصیفی-تحلیلی استفاده شده، به خیابان دهم فروردین به مثابه یک لبه شهری نگریسته می‌شود. این لبه، گذشته از الزامات و اقتضائاتی که خود به عنوان یک فضای شهری می‌طلبد، می‌تواند موجد رابطه بین بافت شهری دو سمت خود نیز باشد. از این رو شناخت، تحلیل و تصمیم‌گیری در مورد خیابان در دو سطح صورت می‌پذیرد. نخست، خیابان و روایت آنچه در پس هر جداره‌اش برقرار است و نوع رابطه‌ای که باید بین خیابان و بستر قرارگیری آن برقرار نمود؛ سپس، خیابان و آنچه بین جداره‌های آن به عنوان یک فضای شهری روی می‌دهد. حاصل کار در سطح نخست، چارچوب طراحی شهری برای حوزه محلی و در سطح دوم، طرح جامع سه‌بعدی برای حوزه طراحی خواهد بود.

اهم نتایج به دست آمده نشان می‌دهد که با برآوردن توقعات موضوعی مرتبط با چిستی و ماهیت خیابان دهم فروردین و همچنین پاسخ به توقعات موضعی که از زمینه شهری آن انتظار می‌رود، می‌توان به ساماندهی این خیابان با تأکید بر تألیف بین لایه‌های مختلف بافت شهری با ارزش اقدام نمود. در این راستا اتخاذ سیاست‌هایی چون بازیابی تمایزات محلی خیابان، بازنمایی هویت شهری یزد، شناسایی حوزه‌های متفاوت در طول و عمق خیابان و گام برداشتن در راستای انسجام و یکپارچگی این حوزه‌ها، قائل بودن به قابلیت‌ها و ارزش‌های مستتر در بستر قرارگیری خیابان، تعریف مبتدایی مناسب در محل ورود به بافت شهری تاریخی و در نهایت تعریف نقش مطلوب خیابان در تناسب با یک فضای شهری معاصر و روزآمد، موجب خواهد شد اهداف کلان مشخص شده در مباحث نظری به راهکارهای اجرایی مناسب در قسمت طراحی منتهی گردد.

نگرش زمینه‌گرای این پژوهش، فراتر از نمونه مورد نظر، الگوی مناسبی جهت ساماندهی خیابان‌های احداث شده در بافت‌های شهری با ارزش می‌باشد. در یک مفهوم گسترده‌تر، ساماندهی خیابانی چون دهم فروردین در لبه بافت شهری تاریخی، می‌تواند زمینه‌ای جهت صیانت از هویت بافت شهری تاریخی در برابر نفوذ نوسازی‌های بی‌ضابطه معاصر باشد. به علاوه، ساماندهی این خیابان با توجه به قرارگرفتن آن در محدوده بافت شهری فرسوده یزد، به منزله محرکی برای باززنده‌سازی این بخش از شهر به شمار می‌رود. دور از انتظار نخواهد بود که یافته‌های این پژوهش، حاوی رهنمودهایی جهت احداث خیابان‌های جدید در بافت‌های شهری موجود نیز باشند.

واژگان کلیدی

ساماندهی - لبه شهری - تألیف - بافت شهری تاریخی - خیابان دهم فروردین یزد

فهرست مطالب

فصل اول - چرایی خیابان دهم فروردین

۱-۱	مقدمه	۳
۲-۱	طرح مسأله	۵
۳-۱	ضرورت پژوهش	۸
۴-۱	اهداف پژوهش	۱۰
۵-۱	سؤال پژوهش	۱۳
۶-۱	مفهوم سازی واژگان کلیدی پژوهش	۱۴
۷-۱	روش تحقیق	۱۶
۸-۱	سابقه پژوهش	۱۷

فصل دوم - چیستی خیابان دهم فروردین

۱-۲	مقدمه	۲۱
۲-۲	خیابان شهری	۲۱
۱-۲-۲	گونه شناسی معابر شهری	۲۳
۲-۲-۲	تعاریف خیابان	۲۸
۳-۲-۲	تاریخچه خیابان	۲۹
۴-۲-۲	کارکردهای خیابان	۳۱
۵-۲-۲	کیفیات محیطی خیابان	۳۵
۶-۲-۲	عناصر طراحی خیابان	۳۹
۷-۲-۲	جمع بندی: خیابان دهم فروردین، به مثابه یک خیابان شهری	۴۳
۳-۲	لبه شهری	۴۴
۱-۳-۲	تعریف لبه شهری	۴۴
۲-۳-۲	ماهیت لبه های شهری	۴۵
۳-۳-۲	گونه شناسی لبه های شهری	۴۸

۵۲.....	۴-۳-۲ نقش ها و کارکردهای لبه های شهری.....
۵۴.....	۵-۳-۲ کیفیات مورد انتظار از لبه های شهری.....
۵۵.....	۶-۳-۲ جمع بندی: خیابان دهم فروردین، به مثابه یک لبه شهری.....
۵۶.....	۴-۲ ساماندهی شهری.....
۵۶.....	۱-۴-۲ تعریف ساماندهی.....
۵۶.....	۲-۴-۲ ساماندهی شهری.....
۵۸.....	۳-۴-۲ محورهای ساماندهی شهری.....
۵۸.....	۴-۴-۲ اهداف ساماندهی شهری.....
۵۹.....	۵-۴-۲ رویکردهای ناظر بر ساماندهی شهری.....
۵۹.....	۱-۵-۴-۲ ساماندهی برنامه محور.....
۶۰.....	۲-۵-۴-۲ ساماندهی زمینه گرا.....
۶۰.....	۳-۵-۴-۲ ساماندهی بر اساس پارادایم مکان پایدار.....
۶۰.....	۴-۵-۴-۲ ساماندهی مردم گرا.....
۶۱.....	۵-۵-۴-۲ ساماندهی بر اساس پارادایم جداره تزئینی.....
۶۱.....	۶-۴-۲ جمع بندی.....
۶۲.....	۵-۲ چارچوب نظری.....

فصل سوم - چگونگی خیابان دهم فروردین

۶۹.....	۱-۳ مقدمه.....
۶۹.....	۲-۳ سنجش وضعیت حوزه راهبردی.....
۶۹.....	۱-۲-۳ بررسی طرح های فرادست.....
۷۰.....	۱-۱-۲-۳ طرح جامع شهر یزد.....
۷۲.....	۲-۱-۲-۳ طرح تفصیلی شهر یزد.....
۷۳.....	۳-۱-۲-۳ طرح تفصیلی بافت قدیم شهر یزد.....
۷۷.....	۴-۱-۲-۳ مطالعات ساماندهی ترافیکی بافت مرکزی شهر یزد.....

- ۷۸.....۳-۲-۱-۵ طرح راهبردی بافت فرسوده یزد.....
- ۸۱.....۳-۲-۱-۶ طرح حفاظت جامع بافت تاریخی یزد.....
- ۸۳.....۳-۲-۲ تعیین نقش خیابان دهم فروردین در شهر یزد و تنظیم چشم انداز مقدماتی.....
- ۸۵.....۳-۳ سنجش وضعیت حوزه محلی.....
- ۸۵.....۳-۳-۱ بافت شهری تاریخی یزد.....
- ۸۷.....۳-۳-۱ نحوه شکل گیری هسته اولیه شهر یزد.....
- ۸۹.....۳-۳-۱-۲ خیابان‌کشی‌های شهر یزد در زمان پهلوی.....
- ۹۲.....۳-۳-۱-۳ برزن شش بادگیر.....
- ۹۳.....۳-۳-۱-۴ محله کوچه حنا.....
- ۹۴.....۳-۳-۲ نظام کاربری و فعالیت.....
- ۹۷.....۳-۲-۱ نحوه توزیع فعالیت‌ها.....
- ۱۰۰.....۳-۳-۳ نظام فرم کالبدی.....
- ۱۰۰.....۳-۳-۱ ریخت شناسی بافت شهری تاریخی و میانی در حوزه محلی.....
- ۱۰۱.....۳-۳-۲ بررسی بلوک بندی و تفکیک قطعات.....
- ۱۰۳.....۳-۳-۳ ارتفاع و تعداد طبقات.....
- ۱۰۵.....۳-۳-۴ بررسی کیفیت ابنیه.....
- ۱۰۷.....۳-۳-۵ بررسی قدمت ابنیه.....
- ۱۰۹.....۳-۳-۶ بررسی مصالح و تکنولوژی ساخت.....
- ۱۱۲.....۳-۳-۴ نظام منظر شهری.....
- ۱۱۳.....۳-۴-۱ بررسی منظر ذهنی.....
- ۱۱۳.....۳-۴-۲ بررسی منظر عینی.....
- ۱۱۶.....۳-۳-۵ نظام حرکت و دسترسی.....
- ۱۱۷.....۳-۳-۱ تعیین سلسله مراتب شبکه معابر موجود.....
- ۱۱۹.....۳-۴ سنجش وضعیت حوزه طراحی.....

۱۲۵.....	۱-۴-۳ نظام کاربری و فعالیت
۱۲۶.....	۲-۴-۳ نظام فرم کالبدی
۱۳۲.....	۳-۴-۳ نظام منظر شهری
۱۳۹.....	۴-۴-۳ نظام حرکت و دسترسی
۱۴۲.....	۵-۳ نتیجه‌گیری

فصل چهارم - بررسی تجارب مشابه

۱۴۹.....	۱-۴ مقدمه
۱۴۹.....	۲-۴ خیابان شاهزادگان - ادینبورو، اسکاتلند
۱۵۰.....	۱-۲-۴ نظام کاربری و فعالیت
۱۵۲.....	۲-۲-۴ نظام فرم کالبدی
۱۵۳.....	۳-۲-۴ نظام منظر شهری
۱۵۳.....	۴-۲-۴ نظام حرکت و دسترسی
۱۵۴.....	۳-۴ خیابان رامبلا - بارسلون، اسپانیا
۱۵۶.....	۱-۳-۴ نظام کاربری و فعالیت
۱۵۶.....	۲-۳-۴ نظام فرم کالبدی
۱۵۸.....	۳-۳-۴ نظام منظر شهری
۱۵۹.....	۴-۳-۴ نظام حرکت و دسترسی
۱۶۰.....	۴-۴ مداخله در باروی تاریخی شهر - تبریز، ایران
۱۶۰.....	۱-۴-۴ معرفی پروژه
۱۶۲.....	۲-۴-۴ هدف و ضرورت انجام پروژه
۱۶۳.....	۳-۴-۴ کانسپت اصلی طرح
۱۶۴.....	۴-۴-۴ طراحی
۱۶۵.....	۵-۴ ساماندهی خیابان قیام - یزد، ایران
۱۶۵.....	۱-۵-۴ معرفی پروژه

۱۶۶.....	۲-۵-۴ هدف و ضرورت انجام پروژه.....
۱۶۷.....	۳-۵-۴ کانسپت اصلی طرح.....
۱۶۸.....	۴-۵-۴ طراحی.....
۱۷۱.....	۶-۴ نتیجه گیری.....

فصل پنجم - طرح ساماندهی خیابان دهم فروردین

۱۷۵.....	۱-۵ مقدمه.....
۱۷۵.....	۲-۵ طراحی شهری در سطح کلان: تدوین برنامه راهبردی.....
۱۷۵.....	۱-۲-۵ تدوین چشم انداز خیابان دهم فروردین یزد.....
۱۷۷.....	۲-۲-۵ تدوین اهداف، راهبردها و سیاست های طراحی.....
۱۸۰.....	۳-۵ طراحی شهری در سطح میانی: تدوین چارچوب طراحی شهری.....
۱۸۰.....	۱-۳-۵ تدوین گزینه های مفهومی بدیل.....
۱۸۰.....	۱-۱-۳-۵ گزینه اول.....
۱۸۲.....	۲-۱-۳-۵ گزینه دوم.....
۱۸۵.....	۳-۱-۳-۵ گزینه سوم.....
۱۸۷.....	۲-۳-۵ ارزیابی گزینه ها و انتخاب گزینه مفهومی بهینه.....
۱۸۸.....	۳-۳-۵ نقشه چارچوب طراحی شهری.....
۱۹۲.....	۴-۳-۵ نقشه ساختار حوزه های طراحی و دستور کار طراحی در هر حوزه.....
۲۰۲.....	۴-۵ طراحی شهری در سطح خرد: تدوین طرح جامع سه بعدی.....
۲۰۴.....	۱-۴-۵ تدوین راهنمای طراحی شهری خیابان دهم فروردین.....
۲۰۸.....	۲-۴-۵ تدقیق جدول هدفگذاری و تعیین برنامه اقدامات.....
۲۱۱.....	۳-۴-۵ تدوین طرح.....
۲۱۱.....	۱-۳-۴-۵ نظام کاربری و فعالیت.....
۲۱۴.....	۲-۳-۴-۵ نظام حرکت و دسترسی.....
۲۱۷.....	۳-۳-۴-۵ نظام فرم کالبدی.....

- ۲۳۷.....۴-۴-۵ ضوابط و معیارهای طراحی شهری
- ۲۳۷.....۱-۴-۴-۵ ضوابط و معیارهای طراحی در حوزه محلی
- ۲۴۳.....۲-۴-۴-۵ ضوابط و معیارهای طراحی در حوزه طراحی
- ۲۵۱.....۵-۵ مؤخره
- ۲۵۵.....منابع و مأخذ

فهرست تصاویر

فصل اول

تصویر ۱-۱: خیابان‌های پهلوی احداث شده در بافت شهری تاریخی یزد..... ۷

فصل دوم

تصویر ۱-۲: صحنه‌های تراژیک، کمیک و ستیریک..... ۲۴

تصویر ۲-۲: گونه‌های بارز معابر شهری در سلسله مراتب مکان و حرکت..... ۲۷

تصویر ۳-۲: عناصر خیابان..... ۳۳

تصویر ۴-۲: رود بوسفر، حد فاصل دو بخش اروپایی و آسیایی استانبول..... ۴۶

تصویر ۵-۲: جداره هتل داد، معرف لبه ای عینی در امتداد خیابان دهم فروردین..... ۴۹

تصویر ۶-۲: بخشی از باروی ایلخانی یزد در خیابان سید گل‌سرخ..... ۵۱

فصل سوم

تصویر ۱-۳: نمای پیشنهادی برای واحدهای تجاری حوزه ویژه..... ۷۵

تصویر ۲-۳: نمای پیشنهادی برای واحدهای تجاری حوزه ویژه..... ۷۵

تصویر ۳-۳: طرح پیشنهادی برای بدنه خیابان‌های جدید در محدوده بافت قدیم..... ۷۶

تصویر ۴-۳: اسکلت حرکتی شهر یزد..... ۷۹

تصویر ۵-۳: برزن‌های بافت تاریخی شهر یزد..... ۸۶

تصویر ۶-۳: محلات بافت تاریخی شهر یزد..... ۸۷

تصویر ۷-۳: رشد تدریجی هسته تاریخی نسبت به بافت شهری تاریخی..... ۸۹

تصویر ۸-۳: خیابان‌های دوره پهلوی در یزد..... ۹۰

تصویر ۹-۳: عکس هوایی سال ۱۳۳۵..... ۹۲

تصویر ۱۰-۳: ریخت‌شناسی بافت شهری دو سمت خیابان..... ۱۰۱

تصویر ۱۱-۳: موقعیت خیابان دهم فروردین در شهر یزد..... ۱۲۰

تصویر ۱۲-۳: موقعیت خیابان دهم فروردین نسبت به بافت مسکونی اطراف..... ۱۲۱

تصویر ۱۳-۳: حوزه طراحی خیابان دهم فروردین..... ۱۲۱

- تصویر ۳-۱۴: نمای هتل داد از مقابل..... ۱۲۲
- تصویر ۳-۱۵: کاربری های طبقه همکف جداره هتل داد..... ۱۲۲
- تصویر ۳-۱۶: نماهایی از درون و بیرون هتل داد..... ۱۲۲
- تصویر ۳-۱۷: موقعیت هتل داد نسبت به خیابان دهم فروردین..... ۱۲۲
- تصویر ۳-۱۸: برج ساعت مارکار..... ۱۲۳
- تصویر ۳-۱۹: موقعیت عناصر مجموعه مارکار نسبت به یکدیگر و بافت شهری اطراف..... ۱۲۴
- تصویر ۳-۲۰: دروازه قصاب ها..... ۱۲۴
- تصویر ۳-۲۱: موقعیت دروازه قصاب ها نسبت به خیابان دهم فروردین..... ۱۲۴
- تصویر ۳-۲۲: شکل شناسی قطعات لبه خیابان در بافت تاریخی..... ۱۲۸
- تصویر ۳-۲۳: تکمیل کوچه ها در امتداد یکدیگر در سکانس سوم خیابان..... ۱۲۸
- تصویر ۳-۲۴: جهات یکسان دانه ها و بلوک ها در سکانس سوم خیابان..... ۱۲۹
- تصویر ۳-۲۵: مورفولوژی ناهمسان بافت شهری دو سمت خیابان در بخش میانی..... ۱۲۹
- تصویر ۳-۲۶: انطباق تقریبی خیابان با باروی ناتمام قاجاری..... ۱۳۰
- تصویر ۳-۲۷: مورفولوژی همسان بافت شهری دو طرف خیابان..... ۱۳۰
- تصویر ۳-۲۸: نمونه هایی از نقشه های شناختی کاربران خیابان..... ۱۳۳
- تصویر ۳-۲۹: خط آسمان جداره جنوب غربی..... ۱۳۶
- تصویر ۳-۳۰: خط آسمان جداره شمال شرقی..... ۱۳۶
- تصویر ۳-۳۱: سطوح شفاف و بازشوهای جداره جنوب غربی..... ۱۳۷
- تصویر ۳-۳۲: سطوح شفاف و بازشوهای جداره شمال شرقی..... ۱۳۸

فصل چهارم

- تصویر ۴-۱: حدفاصل دو فضای متفاوت..... ۱۵۰
- تصویر ۴-۲: حضور مارک های مشهور در پیاده رو و جذب انبوه پیاده ها..... ۱۵۱
- تصویر ۴-۳: هتل north british..... ۱۵۲
- تصویر ۴-۴: ساختمان های واقع در جداره خیابان..... ۱۵۲